

Зоряна Купчинська, *Стратиграфія архаїчної ойконімії України, Львів 2016, 1278 с.*

Стратиграфія архаїчної ойконімії України jest zwięzczeniem dotychczasowych osiągnięć znanej badaczki lwowskiej, Zoriany Kupczyńskiej, pierwszym studium językowym archaicznych typów ojkonimii ukraińskiej w X–XXI w., a zarazem ważnym uzupełnieniem dorobku onomastów ukraińskich¹.

Swoje opracowanie Autorka oparła na licznych zabytkach językowych. Ze źródeł wyekscerpowała około 23 000 ojkonimów, znacznie poszerzając tym samym bazę historycznej toponomastyki ukraińskiej. Posłużyła się całym wachlarzem metod i narzędzi lingwistycznych stosowanych w badaniach onomastycznych tego rodzaju. Na podkreślenie jednak zasługuje wykorzystanie kartografii, bez której niemożliwe są dziś profesjonalne badania nad dawną toponimią, zwłaszcza rozległych terytoriów. Zastosowana metoda stratygraficzna oraz diachroniczna pozwoliły na przedstawienie chronologii, geografii i frekwencji baz toponimicznych i formacji słowotwórczych

¹ Por. niektóre opracowania syntetyczne z tego zakresu tematycznego powstałe w ostatnich latach, np. O. Іліаді, *Слов'янські мовні релікти в топонімії Балкан*, Кіровоград 2008; В. Лучик, *Автохтонні гідроніми Середнього Дніпро-Бузького межиріччя*, Кіровоград 1996; О. Карпенко, *Гідронімікон Центрального Полісся*, Київ 2003; В. Шульгач, *Праслов'янський гідронімічний фонд (фрагмент реконструкції)*, Київ 1998 oraz prace doktorskie poświęcone toponomastyce regionalnej, np. І. Волянюк, *Становлення і розвиток ойконімії Північної Тернопільщини XII–XX ст.*, автореф. дис. ... канд. філол. наук, Тернопіль 2009; І. Гонца, *Ойконімія Черкащини*, автореф. дис. ... канд. філол. наук, Київ 2006; Л. Дика, *Ойконімія Східного Поділля (XIV–XX ст.)*, автореф. дис. ... канд. філол. наук, Івано-Франківськ 2009; О. Іваненко, *Походження назв населених пунктів Сумської області*, автореф. дис. ... канд. філол. наук, Київ 2006; В. Яций, *Ойконімія Івано-Франківської області*, автореф. дис. ... канд. філол. наук, Київ 2009. W tym miejscu należałoby przywołać również pracę polskiej badaczki, która znacząco uzupełnia wiedzę o historycznej toponimii ukraińskiej: T. Pluskota, *Nazwy miejscowe ziem ruskich Rzeczypospolitej XVI–XVIII w. Toponimia Ukrainy i pogranicza polsko-ruskiego*, Bydgoszcz 1998.

oraz ich zobrazowanie w postaci atlasu poszczególnych typów nazw. Umożliwiły tym samym prześledzenie procesu kształtowania się ukraińskiego systemu toponimów, będących nośnikiem pamięci historyczno-kulturowej. Z kolei etymologizacja ojkonimów rzuciła światło na ich pochodzenie, zaś analiza słowotwórcza ukazała strukturę i sposoby kreacji badanych form.

Zaproponowana monografia jest opisem dynamiki archaicznych typów toponimów tworzących wieloelementowy system onomastyczny. Zgromadzony materiał został zaprezentowany w ośmiu przedziałach czasowych: 1 – do XIV w., 2 – XV w., 3 – XVI w., 4 – XVII w., 5 – XVIII w., 6 – XIX w., 7 – XX w., 8 – XXI w. Poszczególne typy nazw, obejmujące swym zasięgiem południowo-zachodnie, zachodnie i północne regiony Ukrainy, zostały przedstawione na mapach oraz w postaci słowników geograficzno-historycznych.

Na uwagę zasługuje również analiza strukturalna i onomazjologiczna baz toponimicznych oraz podjęta próba ustalenia czynników pozajęzykowych towarzyszących wyniknięciu i kształtowaniu się pewnych typów ojkonimów. Ilustrują je – jak dowiadujemy się z monografii – ojkonimy na **-itji* oraz **-any/*-jany*, odzwierciedlające procesy społeczne związane z funkcjonowaniem własności ziemskich zarządzanych przez wielkie rody, a z czasem niespokrewnione grupy sąsiedzkie, tzw. „obszczyzny”. W okresie późniejszym były to nazwy miejscowe z sufiksami **-j(b)*, **-inb*, **-ovb/*-ev*, pełniące funkcję dzierżawczą, związane z pojawieniem się własności indywidualnej.

Czynniki wewnątrzjęzykowe, mające wpływ na proces kształtowania się archaicznej ojkonimii, Autorka upatruje w uwarunkowanym historycznie bliskim związku rzeczownika i przymiotnika (nazwy na **-j(b)*, **-inb*, **-ovb/*-ev* powstałe w wyniku substancywizacji przymiotników dzierżawczych, nazwy geograficzne na **-bskb*, **-bn*, pozostające w związku z przymiotnikami względnymi) oraz gramatycznej kategorii liczby na poziomie apelatywnym i proprialnym (toponimy pluralne na **-any/*-jany*, **-itji*, związane z rodowym ustrojem społecznym).

Przeprowadzone badania pokazały, że o dawności badanych nazw świadczy ich struktura oraz sięgająca jeszcze epoki indoeuropejskiej proveniencja formantów słowotwórczych **-bskb*, **-bn*, **-any/*-jany*, **-itji*, **-j(b)*, **-inb*, **-ovb/*-ev*. Wszystkie typy opisywanych ojkonimów znane są również w innych regionach Słowiańszczyzny. Ich podstawy motywacyjne stanowi dawna leksyka apelatywna oraz proprialna (jednotematowa i dwuczłonowa: formy podstawowe, sufiksalne i skrócone), mająca odpowiedniki w innych słowiańskich systemach językowych, w tym również toponimicznych. Ojkonimy oparte na starych pożyczkach są ważnym świadectwem, niekiedy jedynym, istnienia w dawnym języku dziś już często nieznanym lub mało znanym apelatywów czy antroponimów. Tworzą więc tym bardziej cenny i zasługujący na uwagę zbiór leksykalny.

Reasumując powyższe, *Стратиграфія архаїчної ойконімії України* jest wieloaspektowym studium lingwistycznym, które znacząco uzupełnia stan wiedzy o toponimii Ukrainy.

BIBLIOGRAFIA

- Волянюк І., *Становлення і розвиток ойконімії Північної Тернопільщини XII–XX ст.*, автореф. дис. ... канд. філ. наук, Тернопіль 2009.
- Гонца І., *Ойконімія Черкащини*, автореф. дис. ... канд. філол. наук, Київ 2006.
- Дика Л., *Ойконімія Східного Поділля (XIV–XX ст.)*, автореф. дис. ... канд. філол. наук, Івано-Франківськ 2009.
- Іваненко О., *Походження назв населених пунктів Сумської області*, автор. дис. ... канд. філол. наук, Київ 2006.
- Іліаді О., *Слов'янські мовні релікти в топонімії Балкан*, Кіровоград 2008.
- Карпенко О., *Гідронімікон Центрального Полісся*, Київ 2003.
- Лучик В., *Автохтонні гідроніми Середнього Дніпро-Бузького межиріччя*, Кіровоград 1996.
- Шульгач В., *Праслов'янський гідронімний фонд (фрагмент реконструкції)*, Київ 1998.
- Яцій В., *Ойконімія Івано-Франківської області*, автореф. дис. ... канд. філол. наук, Київ 2009.
- Pluskota T., *Nazwy miejscowe ziem ruskich Rzeczypospolitej XVI–XVIII w. Toponimia Ukrainy i pogranicza polsko-ruskiego*, Bydgoszcz 1998.

Irena MYTNIK

zgłoszenie recenzji: 30.06.2017 r.
przyjęcie recenzji do druku: 10.01.2018 r.